

גליון

מעוללפת
ספירים

במשנתו של הבעש"ט הקדוש

פרשת
בראשית
גליון פ"ג

מאמר "גן עדן" [מאמר א']

שכר ועונש - גן עדן וגיהנם

אחד מ"ג עיקרי האמונה שמנה הרמב"ם, היא האמונה בשכר ועונש - "אני מאמין באמונה שלימה, שהבורא יתברך שמו גומל טוב לשומרי מצותיו ומעניש לעוברי מצותיו" - כאשר המקום בו הם מתממשים, כמובא בחז"ל, הוא ב"גן עדן" וב"גיהנם".

הנה מקורם של שני הכינויים "גן עדן" ו"גיהנם" הם מקומות גשמיים בעוה"ז, והושאל שמם לתיאורי מקומות השכר ועונש הניתנים לאחר מות האדם שאין מוזכרים כלל בכל התנ"ך.

גן עדן נמצא לפי המסופר במעשי בראשית באזור המזרח התיכון, והוא מתאר את מקום קבלת השכר מחמת שהוא מקום נאה ומשובח שגדילים בו עצים ופירות מתוקים ונאים, והגיהנם הוא גיא בן הינום הנמצא באזור ירושלים^א, והטעם שמשתמשים בו לבטא את העונש הוא מחמת שבמקום זה היו מעבירין ילדים באש למולך וכמסופר בספר ירמיה' על

פסל העמודים הגדול שבגיא בן הינום, ועל המתים המפוזרים שם כמאכל לעוף השמים ובהמת הארץ^ב.

כמו"כ יש להקדים דלשיטת רוב הראשונים, זמנם של ה"גן עדן" וה"גיהנם" הוא מיד לאחר מותו של האדם^ג, בשונה מהמושג "עולם הבא" המתאר את המצב הסופי לאחר יום הדין הגדול והנורא של כל הנשמות יחד^ד, או בעת תחיית המתים לפי רבי סעדיה גאון^ה ורבי יוסף אלבו^ו, מלבד הרמב"ם^ז שסבר שה"גן עדן" וה"גיהנם" הם בעולם הזה.

גן עדן וגיהנם - גשמיים

הנהה הנידון לגבי מהותם של העונש והשכר שבגן עדן או בגיהנם הינו גדול ונרחב ביותר^ח, ונשתדל לסדר עיקרי הדעות בזה.

במקומות רבים בחז"ל^ט משמע שה"ע" והגיהנם הם עניינים גשמיים, וכדאיתא בשבת דמקור החמימות דחמי טבריא הוא משום "דחלפי אפתחא דגיהנם"^י, וכן איתא בחגיגה^{יא}

^א שמו של גיא הוא גם שם של רחוב הנמצא עד היום למרגלות חומת ירושלים.

^ב ירמיה לב-לג.

^ג וראה עוד פירושים על השם "גיהנם" בספר 'שבילי אמונה' (המתיב התשיעי): ואולם מקום לבד נפשות הרשעים נכרו בשם גיהנם והוא נטריקון גי הישן ר"ל שבר הישן מגזרת יוגה בני איש. גם מגזרת ינום ודמהו לשינה קרוב מצד אחד. ועוד שהרשע דומה בזה העולם לעצל המשתקע בשנתו. גם נוכל לפרש למלת גיהנם נטריקון אחד והוא גינה רוצה לומר עמק הבכי שמדברי בו כמו נומי לו ויהיה זה השם על דמיון עובר בעמק הבכא מעין ישיתוהו. והכתוב קרא לזה המקום תפתה ויאמר לו התפת בני בן הנם ונאמר לו בספר יהושע גיא הנם.

^ד כמ"כ הרמב"ן בתורת האדם, שער הגמול.

^ה כמובא בספר 'מוסר ודעת' (הל' תשובה פ"ג) ו"ל: עלתה צריכין אנו לכבאר ענין השכר שיוזכרו בעל הגמול אליו והנה חכמינו הקדושים קראו להשכר שני שמות שהוא גן עדן ועוה"ב מלבד מה שסיפור מענין השכר בטובת העוה"ז והוא ימי המשיח להחיים שיהיו באותו הזמן והתחיים להמתים שאין אנו מדברים עתה מהם, והנה שני שמות הנ"ל הם באמת שני עניני שכר, ובשני זמנים הם ושניהן הם שכר המצות כולן הגמול והטוב שלהם אלא שהשכר הקדום הוא הגן עדן והוא מה שמגיע לאדם אחרי המות מיד וכמו שביארנו מהגיהנם שהוא ג"כ העונש המגיע לאדם אחר המות מיד, אבל עיקר השכר ותכלית הגמול הוא חיי העוה"ב שהוא מה שעתידי להיות לעולם התחיה אחר יוה"ד הגדול, ודבר זה הוא תקנת גיהנם לרשעים וגו' לצדיקים, ואמרו גם את זה לעומת זה עשה האלהים, ברא צדיקים ברא רשעים ברא ג"ע ברא גיהנם וכי ושניהן באבות בין מה תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע, תלמידיו של בלעם הרשע יורדו לגיהנם ותלמידיו של א"א יורשו ג"ע, ואמרו שהי' י' ותנו בן זכאי אומר ולא עוד אלא שיש לפני שני צדיקים אחד של ג"ע ואחד של גיהנם ואינו יודע באיזו דרך מוליכין אותו, עוד מאמרים כאלה אשר מכלול מפורש ששכר האדם לאחר מיתה מיד הוא ג"ע.

^א אמונות ודעות המאמר הרשעי, וראה גם בחלק מתפילתו המצוטטת בשער הגמול' לרמב"ן: "אמנו ויגדל שמך עד עולם / ובקב נדחינו / ולבנות בית מקדשינו / ולהחיות את מתינו / ולהוציאם בשלום ממי הישועה / אל העולם הבא אשר צפנת לנו / וכל מעשה בראשית יכון למולנו / וגם המכון החדש ישמח לנגדנו".

^ב כמש"כ בספר העיקרים (מאמר ד פ"א): אבל אותן חיי העולם הבא היא מדרגה גדולה יותר מגן עדן ועוליהן על כל המדרגות, שלא יזכו אליה אלא הצדיקים הגמורים שיוזכו לחיות בתחיית המתים, כמו שאמרו תחית המתים לצדיקים גמורים בלבד.

^ג בפירושו למשניות, סנהדרין הקדמה לפ"ק "חלק", ובאגרת תחיית המתים.

^ד ראה בפירושו המשניות לרמב"ם (סנהדרין פ"ו) ו"ל: דע שבעלי התורה נחלקו דעותיהם בענין האושר ששייך האדם בקיום המצות הללו אשר צונו ה' בהם על ידי משה רבינו, ובנקמה אשר תבואינו בעברינו עלהם מחלוקות רבות מאד כפי שנוי שכליהם, ונשתבשו בכך המחשבות שינוש עבר, ועי שאפשר שלא תמצא כלל אדם שנתברר אצלו ענין זה, גם לא תמצא בו דברים שדורים לאף אחד אלא בערבות רב.

^ה ובספר 'חומת אריאל' (פר אמור כ"ב) כתב בפירושו שלא דיברו חז"ל מאותם שאחרי המוות אלא אף בעוה"ז יש ג"ע וגיהנם.

^ו וראה עוד מ"ש חז"ל בראשית רבה (פר' וירא, פרשה טז): א"ר יודן מפני מה אדם מריח ריח נפריית ונפשו סולדת עליו למה שהיא יודעת שהיא נידונה בה לעתיד לבוא. עוד אמרו שם (פר' בראשית, פרשה כז): רבי ינאי ורבי שמעון בן לקיש תרוהוון אמרין אין גיהנם לעתיד לבא אלא יום הוא שמלטה את הרשעים, וכי, ורבנן אמרי יש גיהנם וכי, רבי יהודה בר רבי אלעי אמר לא יום ולא גיהנם אלא אש היא שתהיה יוצאת מגופו של רשע ומלכתו, שנאמר (שם ישעיהו ל"ג) תהרו חשש תלדו קש רוחכם אש תאכלכם.

^ז שבת לט ע"א.

^ח טו ע"ב.

ואלגוריה לשבר את האוזן ולקרבו אל השכל, אך אף הם מסכימים שמהותם של הגן עדן והגיהנם הם "שכר ועונש" רוחניים, והאילו הם נועדו לתקופה שאחרי פטירת האדם, בשעה שהנשמה איננה מחוברת לגוף גשמי וחומרי.

גן עדן וגיהנם – רוחניים

לעומת זאת יש שראו את שכר ועונש אלו כתיאורים משלימים דמיוניים וצויריים, למצבים שונים של הנפש והנשמה, הנחווים על ידי האדם מיד עם פטירתו מן העולם. והיינו שהגן עדן היא כאשר נפשו מתענגת אז בתענוג נפלא מהעניינים האלוקים - אם הורגל כבר בעולם הזה לעסוק בחכמה האלוקית ובדברים עיוניים¹⁸, וכמו שהביא השם משמואל¹⁹ בשם אביו בעל האבני נזר ז"ל²⁰: "שמי שתשוקתו תורה ומצוות אי אפשר שיהיה בגיהנם, ואם ירד שמה תיכף יפרח

במקרה זה מעניין להביא את מה שהמשיח הרב שך זצ"ל על המושג "גיהנם", "גיהנם", "הגיהנם", "הוא אדם שולמד בליב נתקל ברמב"ם קשה. לאחר עמל רב פעם בידי ליבש את הטקסט המוקשה, וכל מה שותרו לו לעשות עתה הוא לעד פעם נוספת בלשון הרמב"ם כדי לדקדק אם היתרוץ מתאים ללשון הרמב"ם בהמשך, והנה באותו הרגע נככה נהר ובהחד משירתו עלטה מבורה... וזהו גיהנם"

¹⁸ במש"כ בספר העיקרים (סאמר ד פ"ג ו"ז): והסתכל מאמר זה שלא אמרוהו אלא על העונש והצער, שלא יצויר עונש יגייע עונש בליב היותה מגובלת במקום, אבל לא אמרוהו על השכר והתענוג הרוחני, כי זה כבר יצוירי שתשיגוהו הנפש בזולת הגבלת מקום ואילו זה היה מקום הטעות לאותן שאמרו שצריך שיזכרכו הגופות לקבלו השכר ושאין שכר לנפש בזולת הגוף, שחשבו כי כמו שזכר הגבלת מקום לדון שהוא העונש כן צריך הגבלת מקום לקבלו השכר, ואינו כן, כי העונש והשכר לנפש בלבד הוא אלא שצריך לגבלת מקום לקבלו העונש, ואינו כן בושה, כמו שבארנו, עכ"ל.

החכם זה מעניין להביא את מה שהמשיח הרב שך זצ"ל על המושג "גיהנם", "גיהנם", "הוא אדם שולמד בליב נתקל ברמב"ם קשה. לאחר עמל רב פעם בידי ליבש את הטקסט המוקשה, וכל מה שותרו לו לעשות עתה הוא לעד פעם נוספת בלשון הרמב"ם כדי לדקדק אם היתרוץ מתאים ללשון הרמב"ם בהמשך, והנה באותו הרגע נככה נהר ובהחד משירתו עלטה מבורה... וזהו גיהנם"

¹⁹ במש"כ בספר העיקרים (סאמר ד פ"ג ו"ז): והסתכל מאמר זה שלא אמרוהו אלא על העונש והצער, שלא יצויר עונש יגייע עונש בליב היותה מגובלת במקום, אבל לא אמרוהו על השכר והתענוג הרוחני, כי זה כבר יצוירי שתשיגוהו הנפש בזולת הגבלת מקום ואילו זה היה מקום הטעות לאותן שאמרו שצריך שיזכרכו הגופות לקבלו השכר ושאין שכר לנפש בזולת הגוף, שחשבו כי כמו שזכר הגבלת מקום לדון שהוא העונש כן צריך הגבלת מקום לקבלו העונש, ואינו כן, כי העונש והשכר לנפש בלבד הוא אלא שצריך לגבלת מקום לקבלו העונש, ואינו כן בושה, כמו שבארנו, עכ"ל.

החכם זה מעניין להביא את מה שהמשיח הרב שך זצ"ל על המושג "גיהנם", "גיהנם", "הוא אדם שולמד בליב נתקל ברמב"ם קשה. לאחר עמל רב פעם בידי ליבש את הטקסט המוקשה, וכל מה שותרו לו לעשות עתה הוא לעד פעם נוספת בלשון הרמב"ם כדי לדקדק אם היתרוץ מתאים ללשון הרמב"ם בהמשך, והנה באותו הרגע נככה נהר ובהחד משירתו עלטה מבורה... וזהו גיהנם"

²⁰ במש"כ בספר העיקרים (סאמר ד פ"ג ו"ז): והסתכל מאמר זה שלא אמרוהו אלא על העונש והצער, שלא יצויר עונש יגייע עונש בליב היותה מגובלת במקום, אבל לא אמרוהו על השכר והתענוג הרוחני, כי זה כבר יצוירי שתשיגוהו הנפש בזולת הגבלת מקום ואילו זה היה מקום הטעות לאותן שאמרו שצריך שיזכרכו הגופות לקבלו השכר ושאין שכר לנפש בזולת הגוף, שחשבו כי כמו שזכר הגבלת מקום לדון שהוא העונש כן צריך הגבלת מקום לקבלו העונש, ואינו כן, כי העונש והשכר לנפש בלבד הוא אלא שצריך לגבלת מקום לקבלו העונש, ואינו כן בושה, כמו שבארנו, עכ"ל.

¹⁸ במש"כ בספר העיקרים (סאמר ד פ"ג ו"ז): והסתכל מאמר זה שלא אמרוהו אלא על העונש והצער, שלא יצויר עונש יגייע עונש בליב היותה מגובלת במקום, אבל לא אמרוהו על השכר והתענוג הרוחני, כי זה כבר יצוירי שתשיגוהו הנפש בזולת הגבלת מקום ואילו זה היה מקום הטעות לאותן שאמרו שצריך שיזכרכו הגופות לקבלו השכר ושאין שכר לנפש בזולת הגוף, שחשבו כי כמו שזכר הגבלת מקום לדון שהוא העונש כן צריך הגבלת מקום לקבלו העונש, ואינו כן, כי העונש והשכר לנפש בלבד הוא אלא שצריך לגבלת מקום לקבלו העונש, ואינו כן בושה, כמו שבארנו, עכ"ל.

¹⁹ במש"כ בספר העיקרים (סאמר ד פ"ג ו"ז): והסתכל מאמר זה שלא אמרוהו אלא על העונש והצער, שלא יצויר עונש יגייע עונש בליב היותה מגובלת במקום, אבל לא אמרוהו על השכר והתענוג הרוחני, כי זה כבר יצוירי שתשיגוהו הנפש בזולת הגבלת מקום ואילו זה היה מקום הטעות לאותן שאמרו שצריך שיזכרכו הגופות לקבלו השכר ושאין שכר לנפש בזולת הגוף, שחשבו כי כמו שזכר הגבלת מקום לדון שהוא העונש כן צריך הגבלת מקום לקבלו העונש, ואינו כן, כי העונש והשכר לנפש בלבד הוא אלא שצריך לגבלת מקום לקבלו העונש, ואינו כן בושה, כמו שבארנו, עכ"ל.

כלון יוצאין מגלגל האש וכחו יסודו של גלגל האש היוצא מן הנהר הזאת, יסודו של הנהר הזאת הוא כסה"ה, והנהר הזאת יורדת לגיהנם ועמה מתגלגלת הנפש ויורדת ג"כ לשם, וזה הענין דומה לגלגלי הסבות החזרות הלוהיית בכל הנביאים כולם, ושם בגיהנם מקבלת הנפש ענשה ויסוריה הראויים לה כפי חטאיה ופשעיה, ומנין לנו שהעונש הזה הוא בא לאחר מיתה מיד ואינו מן הדינין העתידין ליתום המשיח והעולמות הבאות לעדוהו ולקבלתו, כן אמרו חכמים במשנה, משפט הרשעים בגיהנם שנים עשר חדש, ואמרו בתלמוד קדושין, מכבדו בחייו מכבדו במותו אומר כן אמר אבא מורי, הריני כפרת משכני, וה"מ בתוך "ב חדש, אבל לאחר "ב חדש אומר זכרו לחיי העוה"ב וכו'.

¹⁸ ר"י אלבן, הובא באוצר ישראל ערך נפש.
¹⁹ ד"ק ר"י אלבן, הובא באוצר ישראל ערך נפש, וכפי ששמעתי מ"מ"ק אבי אדומ"ר זצלה"ה שמי שתשוקתו תורה ומצוות אי אפשר שיהיה בגיהנם, ואם ירד שמה תיכף יפרח משם כחץ מקשת, שלמקום שיש לאדם תשוקה בחייו נמשך אחר מותו, עכ"ל. והסימן להתשוקה היא שידוע כמה היא רחוק מהנדש.

²⁰ כך איתא בספר תורת המנחה לתלמיד הרשב"א (דושה לד): וכמו שהיתה הנפש זריחה בחיי הגוף להדיח בניצור, כך תהיה אחר פטירתו, שכבר הורגלה בוה, וכך בספ"ק רמב"ם ראשית חכמה (שער הקדושה פ"ד): כי באופן שהוא מתדבק בעולם הזה כן יתדבק בעולם הבא.

²¹ מחשבות עלמה וקטוט.
²² ר"י אלבן, הובא באוצר ישראל ערך נפש.

¹ נמויב בנפש החיים (ש"א פ"ג ב"ה): וכן עונש הגיהנם ענינו כן שהחטא שפגע הוא עונשו, כמו"ש (מש"ל ה) עונותיו ילכדונו את הרשע ובעבלי חטאתו יתמך. שיתקן רעתך וכו' (דברים ב). כמו שנכתב, שכארש המאדם עושה אתה מצותה ה אשר לא תעשיתה. תכנה והחוביך ש"ח ני"ו תיכף למעלה שטרטש. ולעומת זה אמלאה החריבה הוא עם ומגברי כחות וחילי הטומאה והקליפות. הרמזני ית"ש ציילנו. ומש משפירי עם על עצמו רוח הטומאה ומלפפתו בעת יעיי' תקון ואחר עשותו הירוח טומאה מסתכל לקמומו הואו בחייו גיהנם ממש המקיפו בעת עשייתו החטא. רק שאינו מרגיש עדיין עד אחר פטירתו שנלכד אז ברשת אשר החיני כן כחות הטומאה והמזויזין שנבראו ממעשי.

² ושד"ל שבעינין עממיין ל"ל עין גיהנם מ"ל שחן עצמן המעמיין לעצמן האגיהנם ומרחיבין אותו ומבערין אותו כחטאיהם. וכמ"ש (ישעיה ה) הן כלכם קודחי אש כו לכו באור אשכם ובקויתו בעירתם מדי יתיהו זאת לכם וגו'. ככן כשתפסו אבש כנה"ג להצריך, וככה אז כול הגיהנם מעצמו, כמ"ש בזהר תרומה (ק"ב ר"ש ע"ג) כגונגא דחייבא מתחממן בנורא דיצה"ר כן כל תמומא וחוממא כו הכי אתוקד נורא דגיהנם.

³ ראה מה שכתוב וכו' חיים דוד ב"ר משה הלוי – שהיה לומד בחברותא עם הרב עובדיה יוסף זצ"ל והרב בן אבן אבא שאול זצ"ל – בספרו שו"ת עשה לך רב (ד"ב ס"ג) וזה לשונו: לא אין גן – עדן וגינם דומים בהרמז לפניהם סלנו. כן כתב הרמב"ם (בבבאור על המשניות בהקדמה לפרק העשירי של מסכת סנהדרין). אדם שקורץ מחומר אינו יכול בשום פנים לתפוס במוח בשר ודם, ועיניו גן עדן ועיניו גיהנם. כל התיאורים המתאמים לתפיסה של החומר.

⁴ הנהיגים כול לחיות הרקלם של האשמה עצמית – מעבר לחינוך הגשמיים – על דברים שצריכים היו להעשות ולא נעשה על הכשלון לאהוב, להבין וללמוד", בערך כן מתוארים עונשי הגיהנם וכו'. האשמה עצמית זאת היא מסכת יסורין קשים שמצאו בטיטו סמלי בלבחות האש של גהינם, עד כאן לשונו.

גן עדן וגיהנם בספרי החסידות

כדעה זו האחרונה הרחיבו הרבנה בספרי החסידות¹⁷, והיינו שכאשר האדם עובד להשי"ת בכל נפשו ומאוד ואינו משועבד ליצריו ותאוותיו אזי הוא נמצא בחירות מוחלטת בבחינת "גן עדן", ואילו כאשר מחשבותיו ורצונותיו כבולים יאזוקים בחבלי החומר והזמן והוא משועבד לתשוקות גופו אזי הוא בבחינת "גיהנם", וכמובא בספה"ק עבודת ישראל¹⁸.

וכן על זה הדרך מובא בספרי החסידות¹⁹ שכל המסופר בתורה על אדם החראשון וחסאו - הכל מתרחש בתוך כל אדם ואדם, כי האדם הוא עולם קטן²⁰, ויש בו "גן עדן" "עץ החיים" ו"להט החרב המתהפכת"²¹, וכן על דרך זה לגבי שאר הדברים המוזכרים שם, כמו למשל: "קול ה' א-להים מתהלך בגן"²² שהוא הקול הפנימי שבקרב האדם²³ המפנה אליו באופן

אותו, אבל במוח לא יעזוב את כל אשר התעניו בו, וכמו שאין לא הכלל בקרב שום ערך רוחני אמיתי, כמו כי שם בעולם האמת אין לו שום רכוש רוחני שיוכל להתעניו בו, זהו המערך הגמור - והיה ללא כלום. אין צער יותר עמוק מצער שבהכרה, שהיהו היא ריקה, אין בה משג, בלי שום התענינות ושייכות לאיזה דבר, שהוא הרגשה אימה של העדר בכל המובנים.

¹⁷ וראה מש"כ בספה"ק שם שמואל (פר וואר, תרע"א) ז"ל: "בזה"ק דכמו שיש גיהנם בעולם כל יש גיהנם בנפש, והיא מרה, וידוע דארבע מרות הן, לבנה, אדומה, ירוקה, ושחורה. וע"ז ד' הלשונות של גאולה שמוציאים מד' מיני גיהנם.

¹⁸ וזה לשון קדשו (פרקי אבות פ"ה): השכר הוא העבדה, כענין שכר מצוה מצוה (אבות פ"ד ס"ב), מה שהיה נותן לאדם מחשבות טהורות וקדושות, אבל הוא גן עדן בעצמו, וכן ח"ו ההיפך המחשבות זרות והסטי"א כחות הטומאה שניתן לאדם לה לעומת זה הוא הגיהנם. ¹⁹ כך יאיתא בספה"ק שפת אמת (פר אהרי, תרס"א) בזה"ל: "ובתי' וגירש את האדם וכל הענין להט החרב המתהפכת. הכל הוא באדם עצמו שנשעה מסך מנדיל בין הנפש והנשמה שהיונו לג' על פתח החיים ובין הגוף. אבל הקצ"ח שבתר בנו ונתן לנו תורה ומצות מתח לנו פתח למעמד בעה"ו ולהמשיך חיות הנשמה להאברים ע"י המצות. נר מצוה ותורה אור האברים והנפש.

²⁰ כמובא בספה"ק תולדות יעקב יוסף (פלך פלך דף י"ט ע"א) בזה"ל: "בכלתי ממורי שיש באדם עשר ספירות כי הוא עולם קטן, וכמו שכתב הראב"ד, כי מה שיש בעולמות עליונים הוא גם כן בשנה ובנפש האדם, וסומן והר סיני ועגן גשו היינו כי היבת עשן הוא ראשי תיבות עולם שנה נפש כידוע עיון שם וכו'.

ובמש"כ הרה"ק קמאראנא ז"ל: "בלקט אמרי פנינים" (דרי"ג ע"ג) וזה לשון קדשו: "בכלתי ממורי שיש באדם עשר ספירות, כי הוא עולם קטן, כי כל מה שיש בעולמות עליונים יש בכנס אדם. כמפורא בתומרו בדבורה האילנות עצמו ולקדש עצמו דוגמת הספירות והחיות עליונים. לעשות בתחתון ולרמז בעליונים.

²¹ וכן כתב בספה"ק אמרי אמת (פר דביות) ז"ל: "ובפרט הוא ג"כ שם של איש ישראל הוא עולם קטן ויש בו גן עדן ועץ חיים וגם להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים, להט החרב המתהפכת הם ההסתרות שאינם מניחות לקבל עומ"ש וצריכים לכלי זיין לעולם כגדה זה וכל אכלא פירו לא פילוק הכל יכול לתקן ולבטל היצירה" ע"י תורה ומצות וקבלת עומ"ש.

וע"י מה שכתב הרמ"א בספרי תורת העולה (ח"ג פרט) וזה לשונו: "וכוונו ז"ל כי ענין גן עדן הוא העולם הכללי, כמו שבאר ח"כ המורה ח"כ פ"ב ובעל עקידה פר' בראשית.

²⁰⁰ בראשית ג.

²⁰⁰ כמש"כ בספר 'עקידת יצחק' (הערות שער ק הערה ג) בזה"ל: "ואח"כ חטא והיה במעמד הניגיה לאחור מדרך המוסר והמישרים (אום צושטאנדע דעם אונגעזעהאמטס אונד דעם זיסטענעפונעבינסטעס) עד שהחזיק להתבא ואשתו מקול ה' המתהלך בגן, כי קול השופט אשר בקרבנו (זיינע אינגניע צושטאנדיגייטעס) קרא אליו מקירות לבו לאמר לא נאזה לך הכבוד להראות עוד את פני ה' אלהיך אחרי כי כבד עון ה'."

²⁰⁰ כידוע המעשה שפעם אחת ישב הרה"ק הבעל התיניא ז"ע בבית האסורים בפטרבורג, בגלל מלישות של אחד ממתנגדי החסידות. פעם אחת, בא ראש הכוללת לחוקרו והבעל

מעולות ספיריים | מאמר גן עדן | עמוד ה

תמידי את השאלה היסודית שהיא שאלת החיים: "איכה"²⁰⁰.

כך גם לגבי ה"גיהנם", אשר לפי הבעש"ט²⁰¹ אינו מציאות שונה מזו של "גן עדן", אלא כאשר האדם נפטר מן העולם הוא נשאר לבד כנשמה בלא גוף, ואז - אם עבד בימי חייו את השי"ת והרגיל את מחשבתו להעמיק בענייני אלוקות, או אז הוא ממשיך להתענג על ה' אף במצב ההוא, וזהו משמעות היותו ב"גן עדן". לעומת זאת, מי שבעולם הזה לא הכין את עצמו לכך אלא היה שקוע בהבלים ושטויות העוברים וחולפים, אזי הוא חש האשמה והלקאה עצמית החזרות על עצמן שוב ושוב ללא הרף - בבחינת "גיהנם".

ובלשון הזה מובא משמיה דהבעל שם טוב זיע"א²⁰²: "כי שמעתי [מהבעש"ט] שאין לרשעים גיהנם יותר מגן עדן, שאין שום תענוג בגן עדן רק בדברים רוחניים, עסק התורה ותפילה

קדשו, במקום לחקור אותו, החל לשאול אותו שאלות שהתעוררו בצלמו. בעקבות קריאה בכתיבי הקודש, וכך שאל: "היתכן שאלקים יודיע הכל, שואל "איכה"? השיב לו הבעל התיניא: "מאמין אתה בכתיבי הקודש שחם נצחיים ונאמרו לכל אדם ככל עת ובכל דור?" השיב לו החוקר: "מאמין אני בכך". אמר הבעל התיניא: "הקב"ה קורא לכל אדם בכל זמן: איכה, היכן אתה בעולמך?"

וראה מש"כ בספה"ק צמח צדיק (פר בראשית): וקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה ויאמר את קולך שמעתי בגן ואירא כי עירום אנכי ואחבא (ג' ס"ו). יש להבין איך שייך לשאול לאדם איכה כשמדבר עמו לנכות, גם יש להבין מה שאמר אדם ואירא כי עירום

אנכי, דהול"ל ואבוש כי עירום אנכי, ומה שייכות יראה מחמת שהוא ערום. ואפשר לומר כי אדם הראשון אחר שחטא ונפשט ממנו הכתנות אור, היה ירא לנפשו אם יתראה אליו אלהים ישורף אותו, כי אש לפניו תלך (תהלים צ"ג א), ולא יוכל לסבול אור הקדושה כיון שנשעה ערום בלי לבוש. לכן נתן עוצות הפשוט להתחבא אצל האילן עץ הדעת טוב ורע, ששם עבר על ציווי הקב"ה ומסתמא השרה שם כח הטומאה. ואין אני והוא יכולין לדור (סוטה ה) ועל ידי זה לא תגלה עליו שם אור השכינה, וכמו שעשה יונה הנביא לברוח תרשישה, כדי שלא יתבאר שם מחמת שהוא חוץ לארץ מקום טומאה.

וזה ששאל לו הקב"ה איכה, פירוש בתמיה איך אתה במקום טומאה, והשיב את קולך שבעתי בגן ואירא כי עירום אנכי, שיראתי מחמת גדול הקדושה לכן ואחבא במקום טומאה. וזה שאמרו ר"ל במדרש רבה (בר"י י"ט ב) שאדם הראשון אמר אכלתי ואוכל עוד, והיינו על ידי שהשרה עליו כח הטומאה וככ"ל.

ומפסוקים אלו יש ללמוד מוסר השכל לדור השפל הזה, שמוציא ומאבדים ממונם על המלבושים לרמות עצמו ושרות ללבבש שם רוממה, וכאן נכחו מוחתפלי על הכתר, שרונה לעשות מלבושים יקרי הערך לחופת בנו או בתו כמו שעשה חזקיהו, הגם שהוא אינו מבעלי כיסין כחזקיהו, ועל ידי זה מאבדין בהבל ימים לעשות כל טצדקי האשורת.

²⁰⁰ והרי זה דומה למשל המובא בספה"ק תולדות יעקב יוסף (פר בא דף ג' ע"ד) בשם הבעש"ט זיע"א, וזה לשונו: "שמעתי ממורי פירוש הפסוק אל נקמות ה' אל נקמות הופיע (תהלים צ"ד א), על פי משל, איש כפרי אחד שמרד במלך, שהכה ורגם איקונין של מלך, או כינצא בזה, ומיד שעשה אותו המלך לראשו, והעלחה ממדריגה למדריגה, עד שנשעה משנה למלך, וכל מה שטביח המלך עמו יותר, והביאו ליותר ממדריגה, וראה יותר כבוד המלך, ומשרתיו והנהגותיו, היה יותר צער לזה שהיה בו כפר, בווכרו שמרד נגד המלך הגדול הרחמן הזה, ומה שצער ראוי לעונש הוא מטיב עמו יותר, והמלך עשה בכוננה מכוונת, שאם היה ממיית, היה לו יותר צער לפי שעה ותו ולא, מה שאין כן בדרך ה'על, שהאבות ב"י ימיו, ומוסיף והולך תמיד, כשעלה ליותר גדולה מוסיף יותר צער על צערו, איך מלאו לבו למרוד עיני כבודו, וזהו שאמר אל נקמות ה', רצה לומר שננקמת ה' יתברך הוא על ידי מדת הרחמים שלא כמלך שרוד, והוא, כי אי נקמת הופיע, ויש לומר שהנקמה הוא במה שהופיע לו מגדולתו, ובראותו גדולת המלך, וכוכויו שמרד נגד מלך זה, אין לך צער גדול יותר מזה ודברי' פי' פ"ח ח'ן [וכן הביא ר"ל בספר 'צמח צדיק' עמוד דף ק"ד ע"ד עיון שם]. ובין אכל בספה"ק קדושת לוי להרה"ק מבארדיטשוב ז"ל (פרקי אבות פ"ב ס"ב).

²⁰⁰ תנות פסיס דף ו' ע"ד.

מלטש שכל ותנחזק בדרכי ה' עד שמרגיש התענוג רב בעשותו אחת מכל מצות ה' הנה זהו עצמו מוצא שם בעולם הבא, רק שבחיים חיותו בהיות הנפש מלוכשה בחומר אין התענוג יוכל להתפשט כי הוא מצומצם תוך הגוף, ולאחר הפרדו מהגוף אז התענוג ההוא עצמו מתפשט ומתרחב יותר ויותר, אבל שימצא שם שכר ותענוג חדש זה דבר שאינו, ובזה יוכל כל אדם להבחין בעצמו עולם הבא שלו, על דרך עולמך תראה בחיך".

כך מלמדים אותנו תלמידי הבעש"ט, כשבעיקר מבאר זאת תלמידו המגיד ממעזריטש זיע"א, כי לא רק הצדיקים יושבים בגן עדן אלא הגן עדן יושב אצל הצדיקים כבר בעלמא דהיינו¹⁹ בבחינת "עולמך תראה בחיך" - שיראה כבר כאן בעולם הזה את העונג ה"נעלם"²⁰ והנסתר מהראייה

שמחשבתו של אדם בעצמיה שם הוא נמצא עולם, ולכן אף ענייני הגן עדן והגיהנם נמצאים בעיקר במוחו ובמחשבתו של האדם.

עולמך תראה בחיך

לאור ההבנה כי ה'גן עדן' וה'גיהנם' אינם אלא ביטוי להרגשות שונות של הנשמה במצבים שונים, מתבקשת ההשכלה כי אם כן הרי שאף בעולם הזה ניתן להיכנס ל"גן עדן" [או לחילופין ל"גיהנם"], ודבר זה מכונה בספרי החסידות: **"עולמך תראה בחיך"**²¹, וכמובא בספה"ק נועם אילמלך²². וכן איתא בספה"ק ערבי נחלמ"ט: **"אבל אין שם שום תענוג חדש בעולם הבא רק התענוג שמרגיש בעולם הזה, כי שוכר המצות אינם הסכמיים רק עצמיים, דהיינו שכל מה שהאדם**

¹⁹ כמובא במגיד דבריו לעקב (אות ה) בה"ל: ועץ החיים בתוך הגן, ר"ל כי הנה איתא שגאדם לומד או מתפלל יחשוב בעצמו כאלו הוא בגן עדן אשר אין שם לא קנאה ולא תאוה ולא גאווה, ובהו הוא ניצול מן הפניות. אך צריך להבין כי אין יחשוב זאת, והוא יודע בעצמו שהוא בזה העולם בין אנשים ידועים. אך הענין הוא כשגאדם לומד או מתפלל בדחילו ורחימו ומדבק ומקשר מחשבתו בבורא ית"ש, ומחשב שמכ"ח ולית אתר פניו מני והכל מלא מחיות הבורא ב"ה, נמצא כל מה שרואה הוא רואה רק חיות הבורא ב"ה הנמשך בו. ד"מ אם רואה בני אדם, הוא רואה תבניתם ושומע קולו ודבורו ותכמתו, הוא הכל חיות הנמשך בו. וכן כל דבר שרואה ושומע, כי בכל דבר יש תבנית ותועלת למה שהוא מסוגל, או מראה או ריח, וזהו הכל חיות הבורא ית"ש. ונמצא כשגאדם לומד או מתפלל בדור' בוודאי הוא רזיו ונזכר בזה מאוד, מחמת שהוא מקושר מאוד במחשבתו בהבורא ב"ה, אינו רואה ואינו שומע כי אם חיות הבורא ב"ה שבכל דבר, כי הכל ממנו ית"ש, רק שהוא מלוכב בכלים מלאים שונים כביכול. ואין אפשר שיבוא על מחשבתו שום מניה לתאוה העולם, כשאינו רואה ומשכיל שונים כביכול. ואין אפשר שיבוא על מחשבתו ואפשר לזה מזה חז"ל אין בו לא אכילה ולא שתיה רק צדיקים יושבים ועטרותיהן בראשיתן והנעים מזיו השכינה, ר"ל כשהושביה בבורא ית"ש שהוא מסבב כל לעמין. וזהו ועטרותיהן בראשיתן אז הם נביעת מזיו השכינה, ר"ל שגם מתענינים מן התענוג הרוחני חיות הבורא השוכן בכ"מ. והוא ע"ד א"ל עולמך תראה בחיך, כי גם בזה העולם יש להשיג תענוג גן עדן. וזהו ועץ החיים, ר"ל עצם של חיים שתהיה דבק תמיד בחיים, הוא בתוך הגן, ר"ל שישחוב כנ"ל ויהיה בתוך הגן.

²⁰ ראה מש"כ בספה"ק אמרי נועם (פרשת ראה) זול"ק: זה שאמר הכותב, שתלמדו התורה בחכם בלא הוצאת, ותצאק לחם ויין וחלב, כי תיכף בעת לימודכם יהיה לכם התענוג. למה תשקל פסך בלא לחם, היינו, בשעה שאתם שוקלים חכם ומוציאים הוצאות, אז הוא בלא לחם, זיגיעכם בלא לשבעה, היינו, ששעה שאתם שוקלים עצמכם, אינכם שבעים את עצמכם כל, רק על התכלית שספוקו, ומי יודע מה יולד יום, אם יגיע ללא אל התכלית, נמצא חכם היהיה יגיעתכם ועבודתכם. אבל ה'טו אזנכם ולכו אלי, אז ישמעו ותחי נפשכם, היינו, תיכף בעת השמיעה יהיה לכם חיות נפש וקורת רוח ותענוג גדול, (מכ"ש חז"ל [בספת דבר] שטר מצוה מצוה וטכר כעבירה בעבירה, אשר המצוה היא גופא השכר מגודל תענוג המרגיש בה, וכמו כן עבירה ר"ל אשר זו גופא הוא עונש גדול שעשה עבירה ונתרחק מהקדושה, ונמצא תשלומיו של הקב"ה הם תיכף היום באותו זמן ובאותו עשה, ר"ל הפסדו וזה לשכר מגיע תיכף אל התכלית. וזהו ר"ל אשכני נתן לפניכם היום ברכה וקללה, היינו, אשר תיכף היום אין נתן לך הוענש תן השכר, כי את תברכה היום שמענו, אשר זה גופא הוא תברכה והשכר, וכן תיפך והקללה אם לא תשמעו. אם כן אתם מגיעים תיכף אל התכלית ותענוג בניעותו עבודתו וואמת.

²¹ כמש"כ בספה"ק דגל אהנה אהרים (פרשת פנחס) זול"ק: והקב"ה חי הוא לכן הצדיקים הדבקים בה' נקראים חיים כמו (שמואל ב' כ"ב ג') כל אש חי רבדברי רז"ל (השטות שהם מדקמים עצמם להקב"ה לשרושם שהוא חי לכל החיים ולכן אפילו במוותם נקראים חיים, וזהו (חולק' ד') גדולים צדיקים במיתות יתר מבחינה פירושי כי בחייהם הם מצומצמים בגופם לאפוקי לאחר מותם הם באים לבחינת גדלות ולכן יש צדיקים שזוכים להם בחיים כמו (ברכות ד') עולמך תראה בחיך כי הם מזככים וגופם וכל מעשיהם הגשמיים לחי החיים ברוך הוא וזוכין לבחינת הגדלות בחייהם והוא עולמך לשון מעלם מה שנעלם ומופלא ומכוסה תראה בחיך.

את אשר ראו עיני ולא רזו דברים מפלאים ונוראים ישתומם כל שומע, אך אין ברצוני לחקוק עלי גליון מטעם שכתבת למעלה, ופה תראה שביתת טעם.

דברי אוהבך, תנוך העניך תרבה המפורסם רבי יוסף דוד זלה"ה מסאסוב.
²² כמובא בספה"ק מגן אברהם להמגיד מרטיסק זיע"ע (פר' יחי שרה) בה"ל: הן להגן עדן שהנמשות באים לשם אחרי הסתלקותם מעולם הזה, והן להגן עדן שהוא על דרך עולמך תראה בחיך (ברכות ד'), והוא כמו שאיתא בגמ' (שם י"ג ע"ב) גן לחדו ועדן לחדו, כי ג'גן מרומנו להג'ן סדרי אורייתא, ועדן מרומנו להטם הוי"ה ב"ה שהוא קדום לכל הקדומים וכמו שאיתא בבבלי דר' אליעזר (פ"ב) קדום שנברא העולם היה הוא ושמו בלבד, שקדום בריאת העולם שאז עדן לא היה שום דבר היה הוא שולמ' וזהו הגן עדן בבחינת עולמך תראה בחיך, שעל ידי שיעסקו בני ישראל בג'גן אורייתא ובתרי"ג מצות שבתורה שרומנו בהכתוב (בראשית טו ט) וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה, לעבדה ברמ"ח מצות עשה ולשמרה בשט"ה לא תעשה (תקצר ס"ב), על ידי זה יזכו להדביקות בשמו יתברך שהוא קדמנו של עולם וכו'.

עוד כתב שם (פר' יצו): על ידי שיתבונן בלבו שיש בחינת שלחן עורך שהאדם יכול לזכות לשתי שלחנות בעולם הזה ובעולם הבא, וגם בעודנו בחיים חיותו בעולם הזה יכול לזכות לשניהם כמו שאיתא (ברכות ד') עולמך תראה בחיך, ולהיפך חו"י גם על שלחן הערוך בגיהנם כמו שכתוב (ישעיהו ל' ג) ערוך מאתמול תפתה ר"ל, על כן יראה ויתבונן בדעתו להשיכיל על דרכיו שיזכה להשלחן הערוך בקודש בזה ובבא.

וכן איתא בספה"ק תפארת שלחן (שער התפילה) זול"ק: וזהו שאמרו הגמ' (ברכות ד') עולמך תראה בחיך לזכות לראות עוה"ב והתגלות העתיד בעוה"ז בחייו. וזהו שאמרו רז"ל (בבא-בתיא ט"ז א') שלשה תעמיני הקב"ה מעין עוה"ב אברהם יצחק יעקב, יש להבין למה צורך תעמיני הקב"ה על זה. אל הכוונה כנ"ל שהתעמיני התגלות העוה"ב מן החיים כמ"ש (תהלים ל"ה ט') טעמו וראו כי טוב ד' כדי שיתחזקו בעבודתם בתהלהבות ביתו שאת ויתר על זה שאמרו (שם קט"ב ד') הנה כי כן יבורך גבר ירא ד' וראה טובו ירושלים כל ימי חיך ר"ל בטוב ירושלים העתיד להיות. וזהו (ברכות י"ב ב') כל ימי חיך אלהים לימות משיח ר"ל שתזכה בכל ימי חיך יעמוד להראות להם התגלות של מיות המשיח כנ"ל.

²³ וכן איתא שם (פר' בראשית): ועל ידי זה הצדיק מקשר את עצמו למעלה למעלה בחיים הגשמיים אפילו שכלו בעולם הזה הגיע לתענוג עולם העליון מן החיים הגשמיים וזה פירוש הגמרא אעלמך תראה בחיך פירוש שם יד יד הוא שכל מעשיו ונעוולותיו שעושה הכל בידו ובטהרה ודביקות ושטחה ובאבהה ובעלמא מזה יגיע לו תענוג עולמך תראה בעולם. ויש לומר נמי כונת הפסוק ואתם הדי' בקים בד' אלקים חיים כולם היום פירוש על ידי הדביקות שתדבקו עצמכם בהבורא ברוך הוא יהיה לכם חיים נצחיים גם היום בעולם הזה כנ"ל.

עוד כתב שם (פר' וירא): והשענו תחת העץ ע"ד שאמרו לו עולמך תראה בחיך יש לומר על ידי שיתדבק אדם בקדושה גדולה ולא הוא מרגיש תענוג עולם הבא בחייו הוה והשענו תחת עץ ורצה לומר שתתענוגו ויתגשו גדול התענוג שחתך עץ החיים.

וראה דבר נפלא שכתב בעניין זה בספה"ק מאור ושמש (פר' יתרו) בה"ל: וזהו שאמרו בגמרא (ברכות ד') כד הוי מטער רבנן מבי מבי אמר אמרו ליה הכי עולמך תראה בחיך, פירוש שברוך שיראה גן עדן שלו בחייו ומסתמא אם יראה עולמו בחייו יראה גם עולמות של צדיקים אחרים גם כן בחייו ויראה ששכרן מרובה משכרו ויבין שבדאי הם צדיקים יותר ממנו ועל ידי זה יתחוק בעבודתו יותר, וזהו עולמך תראה בחיך.

הגשמית בבחינת "עלמא דאתכסיא"²⁹, ויתענג על כמה שמישיג יותר מגדולת השי"ת³⁰, שזהו השלווה שצדיקים כל כך רוצים לישב בו³¹, וכך יתחבר לאור האלוקי המקיף אותו מכל צדדיו³².

בעולם הזה יש הרבה תענוגים חומריים, אלא שאינם אלא הנאות זמניות וחולפות, לעומת זאת כאשר האדם מחובר דרך הנשמה שבו להשי"ת, או אז הוא מחובר למקור התענוג העליון בבחינת "גן עדן" שהוא נצחי, מהותי ומתמיד³³, וזהו "עולמך תראה בחיך" שכבר בעולם הזה האדם מגיע לכלות הנפש שרוצה לידבק בהשי"ת³⁴, ומשתוקק להתכלל ולהתאחד עמו, "להתענג על ה"י על ידי 'אהבה בתענוגים"³⁵

שהוא מעין עולם הבא³⁶, בכיסופין ושעשועים גדולים כל כך³⁷ עד שנתבטל היצר הרע וכוח הרע לגמרי³⁸.

ובזה הלשון הביא בספה"ק מאור עינים³⁹ בשמו של הבעש"ט זיע"א: "מאמר הבעל שם טוב נשמתו בגנוי מרומים על פסוק

'מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים וגו'⁴⁰, שמה יפה ומה נעים הוא, שבכל התענוגים הוא האהבה העליונה, שעל ידי התעוררות זאת התענוג בטבעו, יקל לו לאהוב את הבורא ברוך הוא, כי בלאו הכי קשה לפתוח זאת המדה להתחיל לאהוב אותו יתברך שמו, ועל ידי התענוגים שנתעוררה בו זאת האהבה יקל לו, והבן".

כאן המקום להדגיש ב' נקודות חשובות המובאות בספרי

²⁹ כמש"כ בספה"ק באר מים חיים (פר' שמיני פ"ט) בזה"ל: (ועל שם זה נקרא מעשה מרכבה כי עיקר הכוונה בהלימוד הוא בכדי להיות מרכבה לשכינה על ידי הלימוד הזה ליחד עצמו עם כל אבריו וחושיו לשמו ברוך הוא וליחד את המרכבה העליונה ביחודא שלים והכל בכדי להיות נחת רוח לפניו יתברך, וזה הוא המגדל האהה המושב שבתוך העיר האהבה הצעומה והתשוקה הגדולה לתורה אש אור ה' אשר בנתה בליות חספי עליו רוח אלהים ביראה ואימה ופחד מגדולת מלכותו כי גורא הוא והתחבונות בריז התורה וסודותיה להתקרב על ידי זה בכל על את השורש העליון ולהתענג בתענוגים מתענוגי עולם האד ששמו חז"ל (ברכות ז') עולמך תראה בחיך עד שיתדבק נפשו אל בוראו בכל עוז עד שתחשק ותחלבה לצאת ממנו ולידבק לשורשה שם עד אשר יתפשט האדם הלא מגשמייתו ויבטל ממציותיו ונשמתו תהיה משוטטת במחשבות העליונות וקשורה בקשר אמץ בעולמות עליונים, והנה הוא צופה בהיכלות שלמלעה ובמשמרות של מלאכי מרום במעמדן, ונכנס בתוכם לפניו מהיכל חדר לפניו מחדר, כדוגמת ארבעה שוכנסו לפרסד (המפואר בחינה י"ב ע"ב) והיא קרוב למעלת הנבואה שכשהוא רואה המראות הנוראות שמראין לו בעת הנבואה כל אבריו מידוענין וכח הגוף כשל (ועשותותיו ומטרופות ותשאר הדעת נמויה הלכין מה שנתראה כמו שבארנו במגיל' ב"ה) והודי נהפך עלי למשחית ולא עצרתי כח. ונקשרה דעתו אל צור העולמים ברוך הוא כמבאר בדברי הרמב"ם ז"ל (פרק ד' מהלכות יסודי התורה הלכה ב'), ומה מאוד תגדל חשקת הנפש לישראל שם שלא לחזור אל תוך הגוף העובד.

³⁰ לשי' הפסוק ישעיה נח יד.

³¹ שיר השירים ז ז.

³² כמש"כ בספה"ק תניא (ד"א פ"ה) בזה"ל: משא"כ בדבר המסור ללב דהיינו שיהא הרע מאוס ממשי בלב ושנאוי בתכלית שגאור אפי' הוא בתכלית שגאור תנה על אי אפשר שיהיה באמת לאימתו ולא ע"י גדול ותוקף האהבה לה' בבחי' האהבה בתענוגים להתענג על ה' מעין עולם' ואל ה' אמרו ר"ל עולמך תראה בחיך כי אין לך אדם זוכה לזה כי זהו כעין קבול שכר וכדכתיב עבודת מתנה אתן את כהונתכם וגו' כמ"ש במ"א.

³³ ראה בספה"ק אוהב ישראל לרה"ק מאטטא זיע"א (פר' בחוקים) שכתב זול"ק: והתהלכתי בתוככם והייתי לכם לאלהים וגו'. ופירש"י ז"ל אטייל עמכם בג"ע כו'. יכול לא תיראו ממני ז"ל כי בחי' טובה של אדם הוא הנשמה הק'. ותוכה של הנשמה הוא המקור והשורש שלה מעולם העליון הק' שהוא בחי' וסוד הגן הק' כנודע והוא בחי' יסוד המלכה הק' העליונה. והבטיחנו הבורא ב"ה וכו' כאשר נלך בחוקותיו ונשמור מצותיו אז והתהלכתי בתוככם היינו בתוך חוכם שהוא סוד הק'. וזהו סוד יחוד קבה"ו. וזהו שפירש"י אטייל עמכם בגן עדן ואהיה כאחד מכם כי משם הוא ג"כ שורש נשמות ישראל. יכול לא תיראו ממני. היינו שעי' גדול האהבה ושיעשועים מהיחוד הק'.

³⁴ כמש"כ הר"ק ממאירא זיע"א בספה"ק אוצר החיים (משפטים) בזה"ל: אבל יש זמן שיעולין צדיקים למדינה גדולה כמו מלאכים בהתלבטות והתקשורת הנפש בכיפוסים עליונים כטעם עולמך תראה בחיך בגודל האור והתענוג ושעשעים בריז התורה ובאר המצות ויבחרו השמות ונתבטל מהם כל כח יצר הרע.

³⁵ פרשת ואתחנן.

³⁶ שיר השירים ז ז.

³⁷ ראה בספה"ק דגל מחנה אפרים (פר' כי תצא ד"ב) לית לו פי שנים לשון כפל שני חלקים בניו לעולם הבא, את הנכור בו הפשוט יכיר לתת לו פי שנים לשון כפל שני חלקים בעולם הזה על דרך (ברכות י"ג) עולמך תראה בחיך עולמך לשון העלם היינו עלמא דאתכסיא ויהא גוה בעולם עולם דאתכסיא בחיך, כי הוא ראשית אונו היינו כמו הוא מן ראשית שהוא מן המחשבה אין סוף שכל מגמתו ומשבטיו הטורחין ליחד יחודים בעולמות עליונים ולכן לו משפט הכבדה על דרך אף אני כבוד אתנהו בעולם הזה כי עולמך תראה בחיך והבן.

³⁸ כמש"כ בספה"ק ייטב לב (פר' פראשית) זול"ק: והנה אמרו ז"ל (ברכות ט') עולמך תראה בחיך, ר"ל כי גם בעולם הזה ימצא מי שמתענג במה שמישיג מגדולת הבורא ב"ה.

³⁹ כמש"כ בספה"ק עשרת ישועה (פר' ריש) זול"ק: וישב יעקב. ופירש רש"י ז"ל, ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו כו'. הנה אמרו ז"ל צדיקים תחילתן יסורים וסופן שלוה (בראשית רבה פרשה טו א"ת ה), רומז שבעולם הזה יש להם יסורים אבל לעתיד לבוא יהיו בשלוה. והנה אנתנו מבקשים שגם בעולם הזה יהי לנו שלוה כי כבר סבלנו צרות רבות, ומבקשים אנתנו שגם בעולם הזה יהי לנו שלוה ומנוחה והשקט. וכן ביקש יעקב"י לישב בשלוה, היינו, שהעקב"י - הוא עולם הזה - יהי במנוחה ושלוה, כי יעקב"י מלושן עקב וסוף. אמר הקב"ה לא דין כו', היינו, שהסכים הקב"ה עמו ונתרצה לדבריו ואמר לו אין דהם לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא לבד רק גם בעולם הזה יהי סופן שלוה. ובניחוחתא אמר הקב"ה דבריו ליעקב והסכים לדבריו. וכן יקום שגם בעולם הזה יהי לנו שלוה כי כבר הוא הסוף והעקב, וזו ע"ד אמרם ז"ל עולמך תראה בחיך (ברכות י"ג ע"א), היינו, עולמך, העולם הבא שהוא סוף ושלוה, תראה בחיך, שגם בעולם הזה תהי יושב בשלוה.

⁴⁰ כמבאר בספה"ק שומר אמונים (מאמר השנהגה פרישת פרק ח): והוא כמו למשל אדם העושה מצוה גדולה, וגדלו יודע כי בשעת עשיית המצוה מבליש את האדם אור מקיף ואור גדול ונעלם, וכן על דרך ההומלוגיה התגשמותו בתאוון גונראין, נסתר לא האור ממנו אינו נרגש, עד לעתיד שיקום בנו מה שכתוב (ישעיהו ז') ולא יכפר עוד מורוך והיו עיניך רואות את מורוך, ויתגלה ללך אחד כל האורות של מעשים טובים שלו, מה שאין כן צדיק נאמר עליו (ברכות דף י"ג ע"א) עולמך תראה בחיך, וזוכה בחיים חיותו להרגיש אור מקיף ואור זך ומתוק כקיום מצוה, ה' אשר כל התענוגים הגשמיים אין מעיניו גם אספס קטן, ולזה אמר הכותב (התלים ל') טעמו ורואי כי טוב ה', אשרי דודשוני ויראוי.

⁴¹ כמש"כ הר"ק ממאירא זיע"א בספה"ק קדושת לוי (הגדה מסבי דבי תאוון) זול"ק: כשחט ושלוה בא איהו מחטבתו ותאורה רעה לאדם יתגבר יצר הטוב על יצר הרע ברוב דבקותו והתלהבות להשם יתברך דיאמר לבולו כל וחומר אם היצר הרע מסית לדבר הפסד כנזה ושלם דלל התאות הם דברים נפסדים אין בהם ממש וקיים כמו תאות ממוון וניאוון שהכל כבל וריק שאחר כך יתמרמר לב האדם בקרבו על מה עשה ככה להפסיד עולם הנצחי הנשגב חיי שעה ותאוה זמנית לעשות שבטיל ממון וכבוד ושאר תאות ששות דבר רע בעיני השם יתברך שגורלו ולעבוד שאר עוונות שבטיל הסתת יצר הרע, הלא הוא טוב ויפה לוי לעבוד אדון כל לשלוה העולמות לשעשע באימתו ובעבודת אדון כל ברוך הוא מקיף ויפה ומה נעים ומה מתוק לאדם מנאמר רבותינו ז"ל (ברכות י"ג) עולמך תראה בחיך, שבחיות האדם מקושר תמיד לעבודת השם יתברך כל תענוגי גן עדן רואה בכל עת ובכל רגע שמקושר בעבודת ה' כמאמר רבותינו ז"ל כ"ל: והתענוג שמתענג בעבודת ה' שהוא לכול כל תענוגים הלא התענוגים בכחול השם יתברך הוא מעובד אדוהו סובב כל עלמין וממלא כל עלמין כנוצר בתיוקנים כמאמר חכמינו ז"ל (יזמא לת') כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו לא ברא אלא לכבודו, ואם כן בעובדי אדון כל מתענג בכל התענוגים והתענוגים הכולם דבר נצחי שתענוגים ענישת המצוה התענוג והחיים הוא חי וקיים לעולם.

טוב המתוקן לעולם הבא". כך גם מצינו במש"כ^{טז} "ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו" שתרגומו: "והיו חזן וגו' כאילו אכלו ושתו". וזהו גם הפירוש ל"טיול בגן עדן" המובא בגמרא^{טז} ולמושג "בן עולם הבא" המוזכר בחז"ל כ"פ"ט.

עוד הוסיפו ספרי החסידות לומר כי למרות שמבחינת עצם התענוג הרי שבגן עדן עצם התענוג גדול יותר^{טז} ביחס לעולם הזה שהוא רק בבחינת "ראייה" בעלמא [=עולמך "תראה" בחיין] ולא בקניין גמור כבעולם הבא^{טז}, מכל מקום התענוג של "עולמך תראה בחיין" הוא תענוג יותר גדול מצד מה שכאן בעולם מסוגל האדם להגיע לבחינת "אין", ואילו ביחס לתענוג שיהיה בגן עדן הוא מוכרח בחיין, והוא עצמו ל"יש" כמבואר בספ"ק יסוד העבודה^{טז}, וכמאמר המשנה באבות^{טז} "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי

לו שהוא בן עולם הבא, ולא לשון מזומן לעולם הבא, דהיינו שזכה לטעום בחיין מעין כלום הבא והוא בחיים חיותו בן עולם הבא ענינו עולמך תראה בחיין.

^{טז} כמו שכתב בספ"ק עירוב תל (פרק פסחים) ז"ל: "כן הדבר הזה, אחר שיש מתיקות רב בעבודה אין השכל אנוש סובל כלל שיעבוד לתקות שחר, ולא עוד שאי אפשר כלל לעבוד שביל שחר כי אמרו ברבות י"ו. "עולמך תראה בחיין, ענינו, כי עולם הבא הוא כולו תענוג שגורשי האדם בעבודתו וותרותו הוא תענוג עולם הבא שלו, אלא שאותו התענוג עצמו הוא בירת שאת ויתר עז ריבית רבות מעלות ע"י שהנשמה נתפשטה מהחומר העכור אשר הוא למטב מבדיל.

ומזה יוכל כל אדם להבחין ערך עולם הבא שלו לפי ערך המתיקות שטועם בעבודה וזהו עולמך תראה בחיין. נמצא שיעקר עולם הבא הוא הוא עצמו תענוג העבודה, א"כ מי שאין מרגיש נועם מתיקות בעבודה אין במועשיו כלום רק אפ"כ לצד שאין ה' מקפח שחר כל בריה הוא נותן לו שחר על טרונו ועמלו אבל אין המעשה ההוא נרצה לפניו כלל, נמצא לפ"ז אי אפשר כלל לעשות תענוג ויחוק עבודה שחר, דממה נפשך, אם לא הרגיש מתיקות אין המעשה נרצה כלל, ואם הרגיש מתיקות איך יבקש שחר בעד תענוג זהו התכלית לעבודה הנמשך מירובי המתיקות שלה.

עוד כתב שם (פרק בחוקים): ותענוג שגורשי נפש הישראלי מהתורה והמצוה הוא עצמו צניעות הנפש והשלמות ונעימותם ותענוגותם בעולם הבא מענין (ברכות י"ז ע"א) עולמך תראה בחיין וזאת כי בשעות הזה בחיות הנפש מלבשת בחומר חשוך ומוגבלת על ידו לכן בעל כרחך גם התענוג מוגבל, אכן כאשר תפשוט הנפש מעילה ממנה וזאת איננה מוגבלת אזי גם התענוג הרוב מתרחב ומתפשט ונעשה נחלה בלי מעצרים.

^{טז} כמש"כ הרה"ק צדוק הכהן מלובלין ז"ע בספ"ק ישראל קדושים (אות ה) בה"ל: כי נראה דחלוקת שלושיה זמנים אלה הם בן גנד כלל שלוש קדושות הנוכרות לעיל עד בן שערים במעללי יתכבד בקדושה שבו בתולדה מאבותיו, ואחר כך עד בן ששים קונה קדושה מצד עצמו בהשתדלותו ואחר כך הוא מה שהשם יתברך משפיע לו קדושה מלמעלה כל אחד כפי מה שראוי לו ולהגדילו בקדושה עליונה כדי שיוכל אחר מיתה ליכנס לעולמות העליונים ולאדם שטוב שמטעימין לו מפרי מעשיו בעולם הזה זוכה לברכת עולם הבא בחיין לחייו את קדושה שבו עולם הבא ממש שהיו עשיר בה שטוקשין אותו מלמעלה, וכמו קדושת שבת שהוא מעין עולם הבא ואחד מקיימין מה והצדיקים לזקנתם יוכלו להרגיש הרבה יותר ויותר אלא שכל זמן שהם חיים בעולם הזה אינו בקיפן אלא בריאה בעלמא כלשון עולמך תראה והוא רק כדי להרגילו כג"ל שיוכל לזכות אחר מיתתו לזה בקיפן.

^{טז} ז"ל ע"ל (חלק ב' סכתא א) "ל' דהנה עיקר מעלת העבדות כזוהרה האדם לעשות עבודתו להשי"ת עם רוב שמחה ותענוג עצום, וזה מפני התנשאות נפשו כי בהר בנו ה' וחלקו וגורלו אנוחנו, וכמא"כ ויגבה לבו בדרכי ה' אלהיו. ואז עולמך תראה בחיין. אבל יש עוד בחי' המנועה ונתעלה בהתעלות נפשו על מעלה הקדומת, וזהו הבטילות והשלמות ונבנית אין גנד השי"ת ועד"ז אחז"ל יפה שעה אחת בתשובה ומעש"ט מכל חיי העו"ב. כי עו"ב בחי' עונג עצום ונפלא הוא ענין לא ראתה, אבל אינו בחי' אין, כ"א נקרא בחי' כי שהוא אמיתי והקיים הנצחי, אבל ענינו זה הוא וקצרו לפי סוד כפי מה שהיה עובד אדמתו וזרע בחיות בעוה"ז, מה שהקפן לו ביבשה ובעש"ט, אבל שם אין תשובה ושום התחדשות להוציא שי מאין חדש. אבל בעוה"ז כזוכה לתשובה אז מחזיר נפשו ומזוהר וכל מעשיו אל השי"ת וע"ז נעשה מקושר לשורש התענוג ושורש הבריאה שהיא בחי' אין.

^{טז} פ"ד מ"ז.

החסידות בענייני זה, הנקודה היא, הוא מש"כ בספ"ק בני יששכר^{טז} על פי דברי הבעש"ט זיע"א, כי אהבה זו המושגת לאדם הנקראת "עולמך תראה בחיין" אין היא באה על ידי עבודה, אלא שהאדם מצדו צריך לעבוד על היראה וההתפעלות ואז ממילא תבוא אליו מדת האהבה, מה שגורם שלא יהיו כולם שווים בזה, אלא כל אחד לפי האתגרים המיועדים לנפשו^{טז} ולפי התענוגים המיוחדים ליה^{טז}.

הנקודה הב' היא מש"כ בספ"ק שם משמואל^{טז} כי אף הצדיקים הזוכים כבר בעלמא הדין להרגיש נועם ומתיקות ה"גן עדן" בבחינת "עולמך תראה בחיין", הרי שאינם זוכים לזה בקביעות וברציפות אלא לפרקים ולפעמים, מזמן לזמן.

ענין זה של "עולמך תראה בחיין" אנו כבר מוצאים אצל יצחק אבינו שאמר "ואוכל מכלי", ופירושו במדרש^{טז} "מכל

^{טז} וזה לשון קדשו (מאמר חדש ניסן, ספר אגור): והוא באמת מתנה מן השי"ת כענין עולמך תראה בחיין (ברכות י"ז ע"א) שנהנה מן טעמי גן עדן בעולם הזה, והנה אמרו תלמידי הבעש"ט זוק"ל ל שהאדם צריך לטרוח רק אחר היראה, ואהבה תבוא לו ממילא מן השמים כי דרכו של איש לחזור אחר אשה (פרק דרושין ב' ע"ב) אשת חיל וגו' וזהו הבן.

^{טז} כמבוא בספ"ק חט לאברהם (פרשת בחה) בה"ל: "וזהו עולמך תראה בחיין" (ברכות י"ז ע"א), דהיינו לשון תעלומות שלך ויש בזה כמה מדרגות עד אין קץ. ולא כל אדם שווין בזה, איש ואשר מנסין אותו בנסין שגמי שהוא מסירות נפש ממש, ויש אדם שמנסין אותו בנסין רוחני כבדרים שבלב, ומציל את עצמו במסירת נפש שבלבו ממש.

^{טז} כמבוא בספ"ק תורה אור (פרק אור) בה"ל: אך מה גדלו מעשין קאי על העולמות עליונים מלאכים ונשמות שמתענגים על ה' ואין תענוג אז דומה לחבירו. וכמאר"ל עיני הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י ועולמות, שנאמר להנחיל אוהבי שו. ולאורה אינו מובן למה צריך כל צדיק כ"כ עולמות וכי לנכסים הוא צריך. אך הענין כי שחר מצוה מצוה היא המשכת ענג העולין להיות נהנים מהן השכינה וכל מצוה ומצוה יש לה ענג בפ"ע גם אין מות צדיק אחד דומה לחבירו בעבודתו בהתפעלות אחיו"ל. כי יש מתפעל כ"כ ויש מתפעל כ"ז. ולכן עיני הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק כו. כי כל אדם מדור כב"ע בבחינת ז"י והשנה פרטי מיוחדת אשר שגיי ונהנה ומתענג על ה' תענוג פרטי מיוחד ונבדל מתענוג והשנה צדיק חבירו כי כל חד לפום שיעורא דיליה, וזו השכינה כולל רבי רבבות מדרגות ומיני תענוג לנשמות עד אין קץ ותכלית ממש שהיו נמשך מאור א"ה.

הנה התחלוקת החיות מאור א"ס לכל העולמות ברובי התחלוקות המדרגות כהרבה מיני תענוג לכל אחד וחד לפום שיעורא דיליה היא הנקרא בשם אלקים לשון רבים ע"ש רבוי התחלוקת בהתפעלות החיות מלמעלה והיא הנפש שטת גדולתו ית' בבחי' גילוי שיכירו וידעו גדלו ותפארתו וע"כ הם מתענגים לחזות בנועם ה'.

וזהו אימתי גדול כשהוא בעיר אלקינו. עיר נק' מה שמקובץ בכמה בתים. ובתים הם צירופי אותיות וכמ"ש בשי" שתי אבנים בנות שני בתים. דהיינו בחי' אותיות והמשכות התחלוקת החיות בכמה בתים ומדרגות כמו שגדול המתחלק באותיות המשכבה ע"מ. כך התפשטות גדולתו ית' מתחלק בכמה בחי' התחלוקות ורובי התענוגים בכל עולמות לכל חד לפום שיעורא דיליה ואז נק' אלקים לשון רבים ע"ש רבוי התחלוקות בהתפשטות החיות בבחי' גילוי לעולמות ונבואים. משא"כ הויה"ק נק' אחד שהויה הוא בחי' מקור כל החיות ושורש גדולתו קודם שבה לידו המשכה בבחי' גילוי באלקינו כו.

^{טז} וזה לשון קדשו (פר וישב, תרי"ב): ואף שיש כמה צדיקים שזכו מעין זה בעודם בעוה"ז, כענין עולמך תראה בחיין, אבל לא בקביעות ושישה אלא לפרקים ולזמנים ידועים.

^{טז} בראשית כז לו.

^{טז} ב"ר סז ב.

^{טז} שמות כד יא.

^{טז} כמש"כ בספ"ק ערבי נחל (פר תר"ה) ז"ל ע"ל: וענין הטיול בגן עדן הוא ענין ההשגה העליונה אשר הנביאים זכו גם בחייהם מענין עולמך תראה בחיין, ובעולם הבא הוא בירת שחר ועוד.

^{טז} כמבוא בספ"ק פרי צדיק (ל'ג בעומר ופיוס הש"ס, אות ח) בה"ל: סיום הש"ס במאמר תנא ונכר אליוהו כל השנה וכי מובטח לו שהוא בן עולם הבא וכי. וכבר אמרנו דענין מובטח

העולם הבא^ט - כי התענוג הגדול ביותר הוא כאשר האדם רכש אותו בכוחות עצמו, ומתוך בחירתו החופשית הוא מקיים את מצוות אלוקי, כך שאין התענוג נחשב ל"הנמא דכיסופא".

ולא עוד, אלא שמידת התענוג שתהיה לאדם ב"גן עדן" לאחר מותו תלויה ועומדת בתענוג הזה שיש לו עתה בקיום המצוות^י. וכפי שמבאר בספה"ק ערבי נחלה^י וכן איתא מהרה"ק מלעכאוויטש זי"ע^י בעולם הבא אין שום תענוג מחדש, אלא רק מה שהאדם חש כאן בעולם בעת עשיית מצוות, זה מה שהוא ירגיש שם, אלא ששם גופו החומרי לא ימנע בעדו מלחוש זאת לגמרי, וכן כותב גם הצמח צדק בספרו דרך מצוותיך^י עיי"ש.

ומובא בספה"ק היכל הברכה להרה"ק מקאמארא זי"ע^י,

כי זהו ההבדל בין "היטב" ל"איטיב" [בפסוק "היטב איטיב עמך"^י], כי "היטב" הכתובה באות יו"ד אחת מורה על עולם הבא לבדו, ואילו "איטיב" הכוללת פעמיים את האות יו"ד מסמלת את אותם "צדיקי דאכלו בהאי עלמא תרין עלמין" דהיינו עולם הזה ועולם הבא, בבחינת "עולמך תראה בחייך".

לפי רעיון זה מיישב בעל הייטב לב^י על פי דברי בעל הישמח משה את הקושיא העצומה על כך שלכאורה השכר שאנו מקבלים בגן עדן הוא "אגר נטר" - שהרי "שכר מצוה בהאי עלמא ליכא"^י, ומתריך הישמח משה שהרי ב"יש לו" אין זה ריבית, משום דנקנה לו תיכף וברשותו אייקר, ומסביר הייטב לב דהיינו משום שכבר בזה העולם כבר ניתן להרגיש את תענוגי עולם הבא - "עולמך תראה בחייך" וכמו שנתבאר, ולכן הם נחשבים ל"יש לו".

^ט (לפני ל' טו) היום לעשותם, ודרשו חז"ל (עובדין בב) ולמחר לקבל שרם, ואם כן הפירות הם אגר נטר, דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא (קידושין ט' ע"ב). אך מובאר בגמרא בפרק איהו נשך (בבא מציעא ע"ב ע"ב) שבגויא דין אין לו, ובלא יצא השער אין פוסקין, אבל ביש לו לא חוי רבית, דכיון דיש לו נקנה לו תיכף וברשותו אייקר. ולפי זה תכא נמי, שבמלא אם לא היה השכר בממצא לא היה נקנה תיכף והיו הפירות אגר נטר, מה שאין כן כיון שהוא בממצא, תיכף נקנה להעושה מצוה, ואין כאן אגר נטר. וזהו שאמר להנחיל אוהבי יש, כלומר תיכף, לכך ואוצרותיהם אמלא בעולם הזה הפירות. ע"כ דבריו, והוא דבר חכמה ושיי.

אולם אתאי איכא לעיוני בהא מלתא לפי מה שכתב הרמב"ם בפירושו המשנה פרק חלק (ספדרין פ"י ד"ה עתה אחל), כמו שלא ישג הסומא עין הצבע, והחשר שמע הקולות, כמו ש לא ישנו הנומית תענוגי הנפשית של עולם הבא, ע"ש. ואם כן הוה ליה שכר עולם הבא כאין מינו ידוע כלל בעולם הזה, ותו אינו נקנה, כדקיימא לן בחושן משפט סימן ר"ט סעיף ב' דלא סמכא דעתיה, שאינו יודע מה יש בו. ולא תימא התם משום שמה יש בו תבן, דהא יותר מזה מבורא בסימן רמ"א סעיף ד' י אומרים כשם שהמוכר צריך לסיים הממכר כך הנותן, כיצד, הכותב לחיבורו קרקע מנכס' תנונה לך, הואיל ולא סיים לו ואינו ידוע לא קנה כלום, והוא מגמירא ריש פרק קמא דגיטין (ח' ע"ב ט) הדרין' (שם ב' ע"ב דפי הדין) והרמב"ם פרק ג' מזכיה ומתנה (ה"ה). ומבואר הטעם בסמ"ע ובדרישה (אות ו' ד"ה ושם) משום שיש בלשון קרקע כמה מינים, שדות וכרמים גנות ופרדסים, אם שכולן שווין לטובה אפילו הכי כיון שאין מינו ידוע אינו נקנה, אם שכן שכל עולם הבא דהוה ליה אין מינו ידוע בעולם הזה, ואינו נקנה אף על גב דיש לו, אם כן תו הוה ליה הפירות אגר נטר.

ונראה דמשום כך דבק דאמר להנחיל אוהבי יש "אוהבי" דייקא, לאותם העובדים באהבה, ששים וטשמים בעבודתם ומתענגים בנועם זיו כבודו יתברך וגדולתו גם בעולם הזה, שזה עולם הבא שנהנין מזיו השכינה, וכענין שמצינו (שמות כד, טו) ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו, והרגומו והיו חזן וגו' כאלו אכלו ושתו. וכן מציינו ביצחק שאמר (בראשית כו, לו) ואוכל מכל, ואיתא במדרש (ב"ר כו, טו) מכל טוב המתוקן לעולם הבא. הרי שהרגישו וידעו ענין ורחינות עולם הבא, וזה שאמר (ברכות ז') עולמך תראה בחייך. ולכן ה"עובדים מאהבה הוה ליה תענוג עולם הבא מינו ידוע, ונקנה להם, ובדין הם אוכלים הפירות בעולם הזה. ובוה נראה לי לפרש מה שאמר יעקב (שם לג, ט) כי חנני אלקים (מפי) פירות בעולם הזה), ושלא יאמרו הא הוה ליה אגר נטר, על זה אמר וכי יש לי כל, כלומר כל טוב המתוקן לעולם הבא, שהוא בחינת יש שהוא מושג לי, לכן הוה נקנה, ולא היה הפירות רבית.

ובהו יש המליץ בעד בני ישראל, עת צמאו למים לא בקשו משכרן של עולם הבא. רק לאכול מפירותם בעולם הזה למלא צמאונם. אולם אי אפשר לאכול הפירות בלתי אם מתענגים גם בעולם הזה בלבנם ושכלם מנועם כבודו יתברך, דאז הוה ליה השכר בחינת יש לו ונקנה להם, וזהו שנאמר ועל נסותם את ה' (אין העונג מיוי כבודו בלבנם). לאמר היש ה' בקרבנו, אם תענוגו מושג לנו ושכר עולם הבא בבחינת יש, כי אם הוה בבחינת "יש" ראו לנו פירות. והבן והבן מדקדק בחוט השערה ה"ה הנראה מלשונם בפשוט שאינו מובן לזולתו, על כן ויבא עמלק.

¹⁰ קידושין ט' ע"ב.

^ט כמש"כ בספה"ק שפת אמת (פר בחוקתי, תרל"ח) ז"ל"ק: שעי"י שאדם מבטל השכל אל רצון הבורא ית: עיי"ה. השכר שגם הטבע והגשמיות תוכל לקבל הארה משפע עליונה, כי שכר עולם הבא ידוע רק זה שכר יותר טוב מה שנוכל לתקן גם בנינו עולם הזה והטבע. וזהו הוצאו חמניו ז"ל שיפה שעה אחת בעולם הזה בתשובה ומעשים טובים מכל חיי עולם הבא. כענין אמרם ז"ל שכר מצוה מצוה.

^י כדאיתא בספה"ק שפת אמת (יתרו תר"ד) בזה"ל: וכפי מה שאדם זוכר בעודו בעוה"ז הכנת עוה"ב, כך זוכה לעוה"ב. כדאיתא שא"י לעלות לגן עדן עד ששוכחין כל הרהורים מעוה"ז. וכפי זכירת עוה"ב בעוה"ז, כך יכולין לשכוח עוה"ז בעת הסתלקותו מעוה"ז.

^י ז"ל"ק (דחש א' לפי ש"ח): דהנה נודע שכל העולם הבא הוא התענוג שוה רוחני, ואותו התענוג אינו רק תענוג הנהגת בעת עשיית המצוה והוא עצמו השכר והתענוג של עולם הבא, וזה שארז"ל (אבות ד, ב) ששכר מצוה מצוה, ר"ל תענוג המצוה ההיא שעושה נסתלק לפני הקב"ה והעומד שם מוכן להתענג בו האדם אחר מותו, אבל אין שם שום תענוג חדש בעולם הבא רק התענוג שמרגיש בעולם הזה, כי שכר המצות אינם הסמכיים רק עצמיים, דהיינו שכל מה שהאדם מלמט שכלו ונתחזק בדרכי ה' עד שמרגיש תענוג רב בעשותו אותם מכל מצות ה' הנה זהו עצמו מוצא שם בעולם הבא, רק שבחיים חיותו בהיות הנפש מלוכשה בחומר אין התענוג יוכל להתפשט כי הוא מוצמצם תוך הגוף, ולאחר הפרדו מהגוף אז התענוג ההוא עצמו מתפשט ומתרחב יותר ויותר, אבל שימצא שם שכר ותענוג חדש זה דבר שאינו, ובהו יוכל כל אדם להבחין בעצמו עולם הבא שלו, על דרך עולמך תראה בחייך, ואינו יוכל האדם לדמות בנפשו שינשאנהו לבו לומר שבן עולם הבא הוא, רק שישכיל ויבין אם יש לו תענוג בעבודת הש"י וכאמור, ולפי הפרוד והחלק בני האדם בענין תענוג מהמצוה ולפי ריבוי התענוג כן ירבה רב טוב הצפון לאחד יותר מחבירו, ועל זה ארז"ל (בבא בתרא ע"א ע"א) כל אחד נכוה מחותנו של חבירו:

הכמובא בתורה אבות ובעת צונו: אמר התענוג יש לאדם בעוה"ז הוא כפי הרגשת התענוג שיש לו בעוה"ז שבת עשיית מצוה ותענוג שבת. ופעם אמר לאנשינו. באותה מדה שיש לכם תענוג בעוה"ז משבת קודש ואמיו מצוה, כן יהיה העוה"ב שלכם.

^כ כך כתב שם (מצות הפולין): כל ההמשכות מכל רמ"ח מ"ע שהם כעת בחלעם יתגלו לעתיד לבא כמבואר בכמה מקומות ש"ס שכר מצוה מצוה (אבות פ"ד מ"ב) שגלוי אלקות הנמשך ע"י המצות הוא עצמו השכר שיתגלה לעינינו לע"ל.

^ט פ"ר ואתתנן.

^י בראשית ל"ב יג.

^י והא קל לשון קדשו (פי' תנא): והנראה לי בזה בדרך דרוש, והוא על פי מה שכתב מוזה"ה בספר ישמח משה פרשת בשלח (בפסוק ויאמרו אליהם בהגדה) לפרש להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא (שפלי ת' טא), דיש להבין אומרו יש, וגם כפל לשונו, אבל הענין, דאוצרותיהם אמלא קאי על עולם הזה, ואוכלים הפירות בחוט השערה. והנה נודע (רוחני) ראש השנה פ"א ה"ג) כי הקב"ה שומר תורתו, כדכתיב (ויקרא כו, ט) ושמורו את משמרת'י. וכתבי

נכתב ונערך ע"י הרב חיים פנחס הורוביץ שליט"א

[לתרומות](mailto:2088014@gmail.com) והנצחות, ניתן לפנות לטל': 050-4120188

[תרומות](mailto:2088014@gmail.com) ניתן להפקיד בבנק מרכזתיל 17 סניף 732

מס' חשבון 76879692

ע"ש "בית אשר ורבקה" [ע"ר]

לכל ענייני הגיליון, שאלות והערות,

קבלת הגיליון באימייל, (וכן גיליונות של שנים קודמות, תשע"ט-תש"פ)

ניתן לפנות לכתובת אימייל 2088014@gmail.com

מעוניין להתרים אחרים תמורת אחוזים נאים, בבקשה פנה אלינו!!